

Karaelmasın İzinde Endüstriyel Miras Rehberliği: Zonguldak

In the Footsteps of the Black Diamond: Industrial Heritage Guiding in Zonguldak

Nalan ALBUZ

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Karadeniz Ereğli Turizm Fakültesi

Anahtar sözcükler:

*Zonguldak, Endüstriyel Miras
Turizmi, Turist Rehberliği.*

Key words:

*Zonguldak, Industrial Heritage
Tourism, Tour Guiding.*

ÖZ

Endüstriyel miras, yalnızca üretim faaliyetlerinin izlerini değil, aynı zamanda toplumsal yaşamın, emeğin ve kültürel belleğin yansımalarını da içinde barındıran önemli bir değer olarak öne çıkmaktadır. Bu mirasın korunarak turizme kazandırılması hem sürdürülebilirlik hem de destinasyonların kimlik kazanması açısından kritik bir rol üstlenmektedir. Türkiye’de sanayi geçmişiyle ön plana çıkan Zonguldak, taş kömürü üretimine dayalı tarihsel yapısıyla endüstriyel miras turizmi için dikkat çekici bir potansiyel sunmaktadır. Kentin lavu- arları, maden ocakları, müzeleri, işçi mahalleleri ve sosyal yapıları, endüstriyel kültürü bütüncül bir şekilde yansıtmaktadır. Bu unsurların turizme entegre edilmesi, “Karaelmas Yolu” gibi rotaların geliştirilmesi, kentin markalaşma sürecini destekleyecek ve turistik cazibesini artıracaktır. Böylece Zonguldak, endüstriyel mira- sını kültürel, ekonomik ve sosyal boyutlarıyla değerlendiren bir destinasyon olarak geleceğin turizm trendleri arasında yer alma potansiyelini değerlendirme imkânı bulacaktır.

ABSTRACT

Industrial heritage stands out as an important value that encompasses not only the traces of production acti- vities but also reflections of social life, labor, and cultural memory. Preserving this heritage and integrating it into tourism plays a critical role in terms of both sustainability and the development of destination identity. Zonguldak, which stands out in Turkey for its industrial past, offers remarkable potential for industrial heritage tourism with its historical structure based on coal production. The city’s coal washing plants, mines, museums, workers’ neighborhoods, and social structures reflect industrial culture in a holistic way. Integrating these ele- ments into tourism and developing routes such as the “Black Diamond Trail” will support the city’s branding process and increase its tourist appeal. Thus, Zonguldak will have the opportunity to evaluate its potential to be among the tourism trends of the future as a destination that appreciates its industrial heritage in its cultural, economic, and social dimensions.

GİRİŞ

Endüstriyel miras, sanayileşme sürecine tanıklık eden yapı, alan ve uygulamaların kültürel değere dönüştürülmesi yoluyla geçmişin toplumsal, ekonomik ve mekânsal izlerinin günümüzde ye- niden anlamlandırılmasını sağlamaktadır. Ulusla- rarası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) endüst- riyel mirası, “sitler, yapılar, kompleksler, alanlar ve peyzajlar yanında, onlarla ilgili makineler, eski veya devam eden sanayi süreçleri, hammaddelerin çıkarıl- ması, ürüne dönüştürülmesi ve ilgili enerji ve taşıma

altyapıları hakkında veri sağlayan nesneler veya bel- geler” şeklinde tanımlamaktadır (ICOMOS 2011). Benzer bir yaklaşımla, Endüstri Mirasının Ko- runması Uluslararası Komitesi (TICCIH) endüst- riyel mirası, “tarihi, teknolojik, sosyal, mimari veya bilimsel değere sahip; binalar ve makineler, atölyeler, değirmenler ve fabrikalar, madenler - işleme ve arıt- ma tesisleri, depolar ve ambarlar, enerjinin üretildiği, iletildiği ve kullanıldığı yerler, ulaşım ve tüm altyapı- sı ile konut, ibadet veya eğitim gibi endüstriyle ilgili sosyal faaliyetler için kullanılan yerler” olarak ifade etmektedir (TICCIH 2003).

Sanayi Devrimi ile ivme kazanan endüstriyel miras, sadece teknik ya da mühendislik başarılarını değil, aynı zamanda işçi sınıfı kültürünü ve endüstriyel yaşamın günlük hayatını da içermektedir. Bu yönüyle somut ve somut olmayan endüstriyel miras, çok katmanlı bir kültürel alan sunmakta; kent kimliğinin inşasında, kolektif belleğin korunmasında ve sürdürülebilir turizm stratejilerinin geliştirilmesinde önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir.

Türkiye’de endüstriyel miras kavramı, diğer kültürel miras türlerine göre daha geç gündeme gelmiş olsa da özellikle son yıllarda artan ulusal ve uluslararası farkındalık ile koruma çabaları sayesinde giderek daha görünür bir konuma ulaşmıştır. Bu bağlamda, taş kömürü üretimi ile özdeşleşmiş Zonguldak şehri, endüstriyel mirasın güçlü temsil alanlarından biri olarak öne çıkmaktadır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren taş kömürü üretimiyle şekillenen Zonguldak, Cumhuriyet öncesi ve sonrası dönemlerde sanayileşmenin ve enerji üretiminin simgesel merkezlerinden biri haline gelmiş, 20. yüzyılın yüksek toplumsal yaşam ve üretim biçimine, kent mimarisine, sosyo-ekonomik ilişkilerine tanıklık etmiştir. Cumhuriyet’in sanayileşme hedefleri doğrultusunda önemli bir rol üstlenen Zonguldak, maden ocakları, lavuarlar, demiryolu hatları, işçi mahalleleri ve sosyal yapılar gibi fiziksel unsurlarının yanı sıra işçi hareketleri, sendikal mücadeleler ve kent kültürüyle de derin bir tarihsel anlam taşımaktadır.

Endüstriyel Miras ve Endüstriyel Miras Turizmi

Kültür ve tabiat varlıklarının korunması, kültürel miras kavramları uzun zamandır üzerinde durulan daha tanıdık ve kabul görmüş kavramlar iken “endüstriyel miras” ve “endüstriyel mirasın korunması” yaklaşık son elli yıldır üzerinde çalışmalar yapılan ve kamuoyu tarafından kabul gören nispeten yeni kavramlardır. Üretim teknolojilerindeki gelişmeler, ekonomik gelişmeler ve planlamalar, şehir planlamaları ve beraberinde getirdiği değişimler zamanla eski sanayi tesislerinin terk edilmesine neden olmuştur. Ömrünü tamamlamış endüstri yapılarının yıkılması, buralarda çalışan insanların ve halkın tepkisine yol

açmıştır. Geçmişinin anısını ve mirasını korumak isteyen gönüllüler ve uzmanlar tarafından endüstriyel miras koruma anlamında ilk çalışmalar başlatılmıştır (BAKKA 2021). Endüstriyel miras koruma konusunda ilk uluslararası örgütlenme 1978 yılında kurulan Endüstri Mirasının Korunması Uluslararası Komitesi (The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage- TICCIH) olmuştur. Endüstriyel yapı ve alanların korunması, uluslararası iş birliklerinin sağlanması amacıyla kurulan TICCIH, 2000 yılında Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (International Council on Monuments and Sites – ICOMOS) ile imzaladığı iş birliği anlaşması ile endüstriyel miras alanında ICOMOS’un uzman komitesi görevini üstlenmiştir (Saner 2012). 2008 yılında kurulan Avrupa Endüstriyel Miras Rotası (European Route of Industrial Heritage- ERIH) Avrupa’nın endüstriyel mirasıyla ilgilenen turistler için büyük bir bilgi ağı haline gelmiş ve 2019 yılında “Avrupa Konseyi Kültür Rotası” olarak sertifikalandırılmıştır (ERIH 2025).

20. yüzyılın ikinci yarısından sonra endüstri devrimini tamamlamış ülkelerde başlayan endüstriyel miras koruma çalışmaları ve örgütlenmeleri Türkiye’de 1990’larda gündeme gelmiştir. 1990’lardan sonra Cumhuriyet öncesine ait üretim yapıları ile erken Cumhuriyet dönemi sanayileşme hamlesiyle kurulan fabrikaların ve tesislerin üretim işlevlerini kaybetmelerinin ardından, endüstri mirası olarak korunmalarına yönelik girişimler hız kazanmaya başlamıştır (Saner 2012). Ekonomik ömrünü tamamlayarak işlevsiz hale gelen endüstriyel yapılar, üretim teknolojileri, mühendislik çözümleri ve sanayi süreçlerine dair somut veriler sunmaları nedeniyle, toplumsal, kültürel ve teknolojik hafızayı yansıtan birincil kaynaklar olarak endüstriyel miras niteliği kazanmaktadır. İşçi sınıfının yaşam biçimlerini, sosyal örgütlenmesini ve kültürel dinamiklerini şekillendiren alanlar olarak sanayinin toplum üzerindeki etkilerini belgeleyen göstergeler olarak toplumsal ve kültürel değer taşırlar. Fabrikalar, madenler, limanlar ve demiryolları gibi yapılar, kentlerin mekânsal gelişimini ve ekonomik örgütlenmesini yönlendirmesi nedeniyle mekânsal ve ekonomik değere sahiptir. Endüstri-

yel yapılar, sadece üretim süreçlerinin değil, aynı zamanda emek tarihinin, kolektif hafızanın ve yerel kimliğin somut taşıyıcılarıdır. Bu nedenle bir toplumun modernleşme ve sanayileşme sürecini anlamada kimlik ve bellek değeri olarak da önemli rol oynarlar.

Kültür turizminin bir alt dalı olan endüstriyel miras turizmi, önceki dönemlerin endüstriyel süreçleriyle ortaya çıkmış insan yapımı alanlar, yapılar ve peyzajlarda turistik faaliyetlerin ve endüstrilerin geliştirilmesini ifade etmektedir (Edwards ve Llurdés i Coit 1996). Endüstriyel miras turizmi, globalleşen ve küresel köye dönüşen dünyada birçok destinasyon için turistik çekim unsuru olarak önem kazanmaya başlamıştır. Günümüzde faaliyetine devam eden veya ömrünü tamamlamış olan endüstriyel faaliyet merkezleri turistlere, geçmiş ve günümüzün ekonomik faaliyetleri, teknolojisi ve çalışma koşulları hakkında bilgi edinerek kültürel deneyim yaşama fırsatı sunmaktadır (Vargas-Sánchez 2015).

Endüstriyel miras turizmi üzerindeki ilginin yoğunlaşması ve akademik alanda çalışmaların artmasının nedeni; turizm ürününün çeşitliliğini artırmada “niş pazar” olarak rolünün farkındalığının artması, ekonomik faaliyetler ve istihdam yaratma potansiyeli, cazibe merkezi sunamaya- cak bölge ve yerleşim yerlerine turizmi yaymadaki rolü, farklı bir turizm çeşidi olarak turistlere farklı bir vizyon sunma imkanı (Edwards ve Llurdés i Coit 1996), kırsal kalkınmayı destekleme potansiyeli, bölgenin sosyal dokusunun güçlendirilmesi (Koşar ve Ciritci 2025), şehrin imajını yenilemesi/güçlendirmesi, yerel halk arasında girişimci ruhun teşvik edilmesi, endüstriyel alanlara yönelik kamuoyu önyargılarını ortadan kaldırmak için bir halkla ilişkiler aracı olarak işlev görmesi (Xie 2006) olarak sıralanabilir.

Endüstriyel miras turizmi, esasen özgün deneyimler ve farklı duygusal tatmin arayışında bulunan; aynı zamanda sergilenen teknolojik unsurlara ve ziyaret edilen mekânların sosyo-ekonomik tarihine yönelik özel bir ilgisi olan turist profiliyle yakından ilişkilendirilmektedir (Vargas-Sánchez 2015). Destinasyon açısından ele alındığında endüstriyel miras alanlarının turistik cazibe merkezlerine dönüştürülmesi, eski

sanayi merkezlerinin karakterini biçimlendiren tarihsel sürecin anlaşılmasına katkı sağlamakta; yerel kimliğin güçlenmesine imkân tanımaktadır (Xie 2015).

Zonguldak’ın Endüstriyel Miras Değerleri ve Bu Alandaki Gelişmeler

19. yüzyılın sonlarından itibaren kömür üretimine bağlı olarak şekillenen ve gelişen Zonguldak, ‘emeğin başkenti’ kimliğiyle sosyal, ekonomik ve mekânsal yapısını kömürle bütünleştirmiş; bu tarihsel bağı günümüzde de sürdüren endüstriyel kent niteliği taşımaktadır. 1860’lardan itibaren gelişen demiryolu hatları ve donanma filosuna sağladığı katkılarla, ülkenin Sanayi Devrimi sürecindeki öncü kentlerinden biri haline gelmiştir. Zonguldak’ta taşkömürünün varlığı, Cumhuriyet döneminde Ereğli ve Karabük’te demir-çelik fabrikalarının, Çatalağzı’nda termik santralin kurulmasına zemin hazırlamış; böylece söz konusu tesisler, ulusal sanayileşme politikalarının temel yapı taşlarını oluşturmuştur (Apaydın 2020).

1848’de başlayan taşkömürü işletmeciliği (TTK 2020) ile zaman içerisinde Zonguldak kömür havzasında yalnızca maden ocakları ve üretim tesisleri değil; işleme ve arıtma üniteleri, depolar, ambarlar, enerji üretim yapıları, limanlar ve demiryolu hatları gibi ulaşım ve altyapı unsurları ile işçi yerleşim alanları, idari binalar, eğitim kurumları, sağlık tesisleri ve sosyal yaşamı destekleyen yapılar da inşa edilmiştir. Böylelikle kömür üretimi, kentin ekonomik yapısının yanı sıra toplumsal örgütlenmesini, mekânsal gelişimini ve kültürel kimliğini de derinden şekillendiren çok katmanlı bir dönüşüm sürecini beraberinde getirmiştir.

Kömür üretimiyle başlayan bu dönüşüm ve gelişim süreci, Zonguldak’ı günümüzde endüstriyel miras turizmi açısından öne çıkan ve önem kazanan bir kent konumuna getirmiştir. Şehrin endüstriyel miras değerlerini tespit etmek amacıyla Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (BAKKA) tarafından 2021 yılında TR81 Batı Karadeniz Bölgesi Endüstri Mirası Ögelerinin Araştırılması çalışması hazırlanmıştır. Zonguldak, Bartın ve Karabük (TR81) illerini kapsayan bu çalışmada 137’si Zonguldak’ta, 30’u Bartın’da, 27’si Karabük’te ol-

mak üzere toplam 194 tescilli ve tescilsiz endüstriyel miras ögesi tespit edilmiştir (BAKKA 2021). Hepsini bu çalışma kapsamında ele almak mümkün olmasa da şehrin endüstri mirası değerlerini Zonguldak Merkez Lavuarı ve Dekantasyon Kuleleri, Zonguldak Limanı ve Şarjömen Rapid İskelesi, Fener / Yayla Mahallesi, Fener Varagel Tüneli, Üzülmüş Kültür Vadisi (alan içindeki yapılar), Kandilli Bölgesi (alan içindeki yapılar), TED Koleji binaları, Zonguldak Garı, Zonguldak Ankara Demiryolu, Üzülmüş- Zonguldak Merkez-Kozlu Demiryolu, Filyos Ateş Tuğla Fabrikası, Çatalağzı Termik Santrali, TTK Armutçuk İşletmesi, TTK Kozlu İşletmesi, TTK Karadon İşletmesi, TTK Çaydamar İşletmesi, Amelebirliği Hastanesi, SEKA Çaycuma Konukevi, SEKA Çaycuma Fabrikası, Yayla Ortaokulu, Maden Şehitleri Anıtı, Kozlu Merkez İtalyan Evleri, Kozlu İncir Hamamı İşletmesi, TTK Yayla Konağı Misa-firhanesi, Maden Müzesi, Maden Şehitleri Müzesi ve Maden Şehitleri Anıtı olarak sıralayabiliriz.

Endüstriyel miras turizmi çalışmaları kapsamında Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı'nın çalışmaları sonucu 2022 yılında Zonguldak Maden Müzesi'nin, Avrupa Endüstri Mirası Rotası'na (European Route Of Industrial Heritage – ERIH) üyeliği gerçekleşmiştir. Bu üyelik, müzenin uluslararası görünürlüğünü artırarak daha geniş bir ziyaretçi kitlesine ulaşmasına olanak tanırken, Avrupa çapındaki endüstriyel miras ağlarıyla iş birliği ve ortak projeler geliştirme fırsatlarını da desteklemektedir.

Zonguldak İl Özel İdaresi tarafından hazırlanan Üzülmüş Kültür Vadisi projesi 2020 yılında Batı Karadeniz Kalkınma Ajansının GÜDÜMLÜ Projeleri kapsamında desteklenmeye hak kazanmış ve aynı yıl sözleşme imzalanmıştır. Zonguldak merkez ilçesi, Asma Mahallesi'nde yer alan Üzülmüş Kültür Vadisi, faaliyetlerine devam eden kömür üretim tesislerinin yanında Üzülmüş Lavuarı, Atölye Binası, Kok Bacası, Rombaki Köşkü, Üzülmüş Lokali, Karaelmas Maden Şehitleri Müzesi gibi kentin endüstri tarihinde önemli olan yapılara ev sahipliği yapmaktadır. Proje de yaklaşık 11.000 m² büyüklüğündeki alanın 8.500 m²'si açık peyzaj düzenlemesine ayrılmıştır. Bu kapsamda açık otopark, kent parkı, çocuk oyun alanları,

peyzaj ve etkinlik alanları, kamusal meydanlar, gezi tüneli, üst meydan ile Derebaca Ocağı deneyim yolu gibi çeşitli kamusal mekânlar planlanmıştır. Projede, Jeopark Ziyaretçi Merkezi olarak işlevlendirilen Rombaki Lavuar Binası'nda jeoparka ilişkin metin, görsel ve objelerin sergilendiği tanıtım bölümlerinin yanı sıra hediyelik eşya satış alanı, danışma noktası ve idari ofisler yer almaktadır. Müze-restoran olarak düzenlenen Atölye Binası ise restoran, kafeterya, kitap satış dükkânı ile hediyelik ve yöresel ürün satış birimlerini içerecek şekilde tasarlanmıştır (Zonguldak Jeopark 2025).

Karaelmas Ekspresi, adını bölgenin “kara elmas” olarak bilinen taş kömüründen alan ve Zonguldak-Ankara demiryolu hattında işletilen uzun mesafeli bir yolcu trenidir. 13 Haziran 2025'te hizmete başlayan tren, Ankara'dan Çankırı, Karabük ve Yenice üzerinden Zonguldak'a uzanan turistik seferleriyle hem nostaljik bir ulaşım deneyimi sunmakta hem de Batı Karadeniz'in endüstriyel miras potansiyelini görünür kılmaktadır. Yataklı, kuşetli ve yemekli vagonlarıyla konforlu bir yolculuk sağlayan Karaelmas Ekspresi; Zonguldak, Karabük ve Safranbolu'nun turizm değerlerini tek bir güzergâhta buluşturarak bölgenin taş kömürü geleneği, mimari mirası ve jeolojik oluşumlarını bütüncül bir tematik rota üzerinden deneyimleme olanağı yaratmakta ve endüstriyel miras turizmine önemli katkıda bulunmaktadır.

Zonguldak'ın sahip olduğu endüstriyel miras değerleri akademik alanda da dikkat çekmekte ve üzerine çalışmalar yapılmaktadır. Gülay (2019), “Endüstriyel mirasın korunması ve turizm açısından değerlendirilmesi: Zonguldak İli Örneği” başlıklı tezinde, işlevini yitirmiş maden ocakları, tüneller, fabrika-atölyeler ve sosyal yapılar gibi yapılar hem toplumsal belleğin korunmasında hem de kent kimliğinin güçlendirilmesinde önemli alternatifler olarak saptamıştır. Çakmak (2021), çalışmasında Zonguldak'ın endüstriyel miras kaynaklarını temel alarak hem kent merkezinde hem Karadeniz Ereğli ilçesinde günübirlik bir rota önerisi geliştirmiş; maden ocakları, sanayi binaları, mağaralar gibi fiziksel miras öğelerini, turist rehberlerinin de görüşlerini alarak

rota içeriklerine dahil etmiştir. Albuz (2022)'un çalışması bu yaklaşıma bölgesel bir boyut kazandırarak Zonguldak, Karabük ve Bartın illerini kapsayan TR81 bölgesinde mevcut demiryolu altyapısının, endüstriyel miras ve doğal peyzaj unsurlarını bir araya getiren sürdürülebilir bir turizm koridoru oluşturabileceğini vurgulamaktadır. Çalışma, panoramik tren seferleri, ara istasyonlarda kültürel miras gezileri, yerel ürün tadımları ve endüstriyel geçmişe dair anlatılarla zenginleştirilmiş paket turlar gibi uygulamalarla Zonguldak'ın taş kömürü mirasını Karabük'ün demir-çelik endüstrisi ve Safranbolu'nun UNESCO tescilli kentsel dokusu ile ilişkilendirerek "demiryolu temelli tematik turizm" kavramını ön plana çıkarmaktadır. Kalay ve Bölükbaşı Ertürk (2024) çalışmalarında, Aşağı Kandilli bölgesindeki âtil haldeki sanayi tesisleri, ocak girişleri, galeriler ve sinema gibi yapıların yeniden işlevlendirilerek müze-anıt ya da kültür rotası unsurları olarak dahil edilmesinin bölgenin turizm potansiyelini artıracığına dikkat çekmektedir.

Endüstriyel Miras Turizmi Rehberliği ve Tematik Rotalar Önerisi

Endüstriyel miras turizmi bağlamında rehberlik, yalnızca mekânsal yönlendirme ya da bilgi sunma işleviyle sınırlı kalmamakta; ziyaretçilerin tarihsel bağlamı kavrayabilmeleri ve duygusal bir deneyim yaşayabilmeleri açısından kritik bir rol üstlenmektedir (Cohen 1985; Salazar 2005). Özellikle Zonguldak gibi tarihsel bir üretim kimliği taşıyan kentlerde, tematik rehberlik uygulamaları hem yerel mirasın görünürlüğünü artırmakta hem de kültürel sürekliliğe katkı sunmaktadır. Tematik rehberlik, belirli bir ilgi, konu veya anlatı ekseninde yapılandırılmış gezi/rotaların yürütülmesi, rehberin bu temaya ilişkin derin bilgi ve anlatım sunması; rota, içerik ve deneyimlerin tema eksenli kurgulanması suretiyle ziyaretçilere tema odaklı öğrenme ve deneyim yaşatılması sürecidir (Başoda ve Varol 2022). Tematik rehberlik, endüstriyel miras alanlarında üretim süreçlerini, sınıfsal yapıları, işçi mücadelelerini ve toplumsal dönüşümleri bütüncül bir hikâye örgüsü içinde sunarak ziyaretçiye derin bir etki yaratabilir.

Zonguldak'ta uygulanabilecek tematik rehberlik türleri şunları içerebilir:

- *"Madencinin Günü Anlatısı"*: Bir işçinin sabah ocağa inişinden akşam eve dönüşüne kadar geçen sürecin anlatımı.
- *"Emek ve Direniş Rotası"*: Grevler, sendikal hareketler ve işçi eylemlerinin tarihsel mekânlar üzerinden anlatılması (Büyük Madenci Yürüyüşü).
- *"Karaelmasın İzinde Yürüyüşü"*: Kömürün ocaktan çıkışından limana sevkine kadar olan yolculuğun izlenmesi.
- *"Yeraltı Anlatıları"*: Emekli madencilerden alınan sözlü tarih anlatılarının rehberli turlara entegre edilmesi

Bu tür anlatılar, yalnızca bilgi aktarımı değil, aynı zamanda empati temelli bir deneyim sunar. Rehberin burada üstlendiği rol, ziyaretçi ile tarihsel gerçeklik arasında duygusal ve bilişsel bir köprü kurmaktır. Zonguldak'ta endüstriyel miras alanlarında görev yapacak rehberlerin yalnızca genel kültür bilgisine değil, maden mühendisliği, madencinin yaşamı, madenci ailesinin yaşamı, sosyal tarih, mimari koruma ve anlatı teknikleri gibi disiplinler arası bir bilgi birikimine sahip olması gerekmektedir.

Zonguldak'ın endüstriyel miras unsurlarını birbirine bağlayan, rehberli yürüyüş ve otobüs ulaşımıyla desteklenmiş "Karaelmas Yolu" kültürel rota önerisi aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Bu rota rehberler eşliğinde sunulacak anlatılar, görsel materyaller (eski fotoğraflar, maden ekipmanları) ve dijital rehberlik uygulamaları ile desteklenebilir ve rotanın son kısmında "yaşayan bellek" temalı bir forum veya söyleşi etkinliği yer alabilir.

Ziyaretçilerin bilgiye erişimini artırmak ve deneyimi çeşitlendirmek amacıyla dijital uygulamalara da yer verilmelidir. Mobil rehber uygulamaları, artırılmış gerçeklik (AR) ile desteklenen sanal maden gezileri, QR kodlarla kişisel hikâyelere erişim gibi uygulamalar, endüstriyel miras turizmini çağdaştırma ve daha geniş kitlelere ulaştırma açısından önemlidir. Bu tür yenilikçi araçlar, genç kuşakların ilgisini çekme ve katkı

Tablo 1. “Karaelmas Yolu” Kültürel Rota Önerisi

<i>Durak</i>	<i>İçerik</i>	<i>Rehberlik Teması</i>
1. Zonguldak Maden Müzesi	Taş kömürü madenciliğinin tarihi	Endüstri ve bellek anlatısı
2. Lavuar Alanı (restorasyon sonrası)	Kömür ayıklama ve yükleme süreçleri	Teknoloji ve üretim döngüsü
3. Fener Mahallesi	Sosyal konut örnekleri	İşçi yaşamı ve sınıfsal hafıza
4. Karaelmas Maden Şehitleri Müzesi	Maden kazaları ve ölümler	Anma kültürü ve trajik miras
5. TTK Kozlu Ocağı (dıştan gözlem)	Hâlen faal olan üretim bölgesi	Endüstri devamlılığı ve dönüşüm
6. GMİS Sendika Binası	İşçi hakları ve mücadele tarihi	Sendikal bilinç ve direniş
7. Liman ve Demiryolu İstasyonu	Kömürün nakliye süreci	Üretimden dağıtıma lojistik anlatı

lım düzeyini artırma bakımından da stratejik bir fırsattır.

Zonguldak’ta endüstriyel mirasın sürdürülebilir biçimde turizme kazandırılabilmesine yönelik çeşitli uygulama önerileri aşağıda sunulmaktadır.

- Lavuar Alanı, eski ocaklar ve demiryolu hatları gibi somut miras unsurlarının restorasyon süreçleri hızlandırılmalı, turistik işlevlerle bütünleştirilmelidir.
- Endüstriyel miras yapılarının korunması sadece fiziksel düzeyde değil, anlamsal ve kültürel bağlamda da ele alınmalıdır.
- Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi ile iş birliği içinde endüstriyel miras konusunda yerel paydaşları bilinçlendirmeye yönelik eğitim programları düzenlenmelidir.
- Emekli madenciler ve yerel halktan anlatıcıların katılımıyla yaşayan bellek rehberliği uygulamaları hayata geçirilmelidir.
- “Karaelmas Yolu” gibi tematik yürüyüş rotaları oluşturulmalı ve dijital destekli içeriklerle zenginleştirilerek turist deneyimi çeşitlendirilmelidir.
- Zonguldak’ın Amasra, Bartın, Safranbolu gibi diğer bölgesel destinasyonlarla bağlantılı endüstriyel-kültürel koridorlar içinde konumlanması sağlanmalıdır.

- Yerel yönetimler, STK’lar ve eğitim kurumları arasında koordineli bir endüstriyel miras planlama platformu oluşturulmalıdır.
- Her yaştan Zonguldaklı bireyin sürece katılımını sağlayacak kültürel farkındalık kampanyaları, özellikle genç kuşaklara yönelik olarak tasarlanmalıdır.

SONUÇ

Bu çalışma, Zonguldak’ın endüstriyel mirasının yalnızca kentin tarihsel kimliğini yansıtan bir unsur değil, aynı zamanda bölgesel kalkınma, turizm çeşitliliği ve toplumsal bellek açısından stratejik bir değer olduğunu ortaya koymaktadır. Kömürle şekillenen sosyo-kültürel yapı, tematik rehberlik uygulamaları ve kültürel rotalar aracılığıyla turizme entegre edildiğinde hem yerel halkın belleğinin korunmasına hem de ziyaretçilerin farklılaştırılmış deneyimler yaşamasına katkı sunabilecek potansiyele sahiptir. Bu yönüyle Zonguldak, endüstriyel mirasın turistik ürün olarak yeniden işlevlendirilmesine yönelik öncelikli şehirlerden biri konumundadır.

Endüstriyel mirasın turizmde etkin biçimde değerlendirilebilmesi, üniversiteler, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektörün iş birliğiyle mümkündür. “Karaelmas Yolu” gibi bütüncül rota önerileri, kültürel mirasın korunmasını ekonomik fayda ve istihdam boyutlarıyla

ilişkilendirerek sürdürülebilir turizm planlaması için güçlü bir model sunmaktadır. Bununla birlikte dijital rehberlik, artırılmış gerçeklik ve sözlü tarih anlatıları gibi yenilikçi yaklaşımlar, özellikle genç kuşakların ilgisini çekmekte ve mirasın geleceğe aktarılmasında önemli araçlar olarak öne çıkmaktadır.

Sonuç olarak, Zonguldak'ın endüstriyel mirası, yalnızca yerel ölçekte değil, ulusal ve uluslararası düzeyde de turizm politikalarının çeşitlendirilmesine, kentin imajının güçlendirilmesine ve kültürel sürekliliğin sağlanmasına katkı sunabilecek potansiyele sahiptir. Bu potansiyelin etkin biçimde değerlendirilmesi, Zonguldak'ı endüstriyel miras turizmi alanında öncü destinasyonlardan biri haline getirebilir.

KAYNAKÇA

- Albuz, N. (2022). TR 81 Bölgesinde Kültürel Miras ve Doğal Güzellikler Eşliğinde Tren Turizmi Rotası, *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 5(10): 1345–1370.
- Apaydın, A. (2020). Zonguldak Şehrinin Kömüre Bağlı Tarihi ve Talihi Üzerine Bir İnceleme, *Yer Altı Kaynakları Dergisi*, 8(18): 1-20.
- BAKKA (Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı), (2021). TR81 Batı Karadeniz Bölgesi Endüstri Mirası Öğelerinin Araştırılması, https://bakkakutuphane.org/upload/dokumandosomal/endustri_mirasi_rapor_web.pdf, Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2025.
- Başoda, A. ve Varol, F. (2022). Deneyimsel Turist Rehberliği: Kavramsal Bir Çerçeve ve Model Önerisi, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(4): 1716-1738.
- Cohen, E. (1985). The Tourist Guide: The Origins, Structure and Dynamics of a Role, *Annals of Tourism Research*, 12(1): 5–29.
- Çakmak, T. F. (2021). Zonguldak İlinin Endüstriyel Miras Turizmi Üzerine Bir Tur Rotası, *Turist Rehberliği Nitel Araştırmalar Dergisi*, 2(2): 150-161.
- Edwards, J.A. ve Llurdés i Coit, J. (1996). Mines and Quarries: Industrial Heritage Tourism, *Annals of Tourism Research*, 23(2): 341–363.
- ERIH (European Route of Industrial Heritage). <https://www.erih.net/about-erih/erih-history-and-goals>, Erişim Tarihi: 19 Ağustos 2025.
- Gülay, A. (2019). Endüstriyel mirasın korunması ve turizm açısından değerlendirilmesi: Zonguldak ili örneği, *(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Ana Bilim Dalı.
- ICOMOS. (2011). The Dublin Principles: Joint ICOMOS – TICCIH Principles for the Conservation of Industrial Heritage Sites, Structures, Areas and Landscapes. https://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_en0914909001536912340.pdf, Erişim Tarihi: 19 Ağustos 2025.
- Kalay, G. ve Bölükbaşı Ertürk, A. E. (2024). Zonguldak Kandilli Bölgesi Endüstriyel Mirasının Korunması ve Turizme Kazandırılması Bağlamında Bir Öneri, *Journal of Humanities and Tourism Research*, 14 (2): 146-165.
- Koşar A. E. ve Ciritci İ. (2025). Yerel-Kırsal Kalkınmaya Katkı Sağlaması Açısından Endüstriyel Mirasın Araç Olarak Kullanılması, *Yeni Fikir Dergisi*, 17 (34): 27-37.
- Salazar, N. B. (2005). Tourism and Glocalization: “Local” Tour Guiding, *Annals of Tourism Research*, 32(3): 628–646.
- Saner, M. (2012). Endüstri Mirası: Kavramlar, Kurumlar ve Türkiye’deki Yaklaşımlar, *Planlama Dergisi*, 22(1): 53-66.
- TICCIH (The International Committee for the Conservation of the Industrial Heritage), (2003). The Nizhny Tagil Charter For The Industrial Heritage. <https://ticcih.org/about/charter/>, Erişim Tarihi: 23 Haziran 2025.
- TTK, (2020). Türkiye Taşkömürü Kurumu Genel Müdürlüğü, Tarihçe <https://www.taskomuru.gov.tr/ttk/tarihcel>, Erişim Tarihi: 11 Temmuz 2025.
- Vargas-Sánchez, A. (2015). Industrial Heritage and Tourism: A Review of the Literature. 219-233. İçinde: Watterton, E., Watson, S. (Editörler) *The Palgrave Handbook of Contemporary Heritage Research*. Londra: Palgrave Macmillan.
- Xie, P. F. (2006). Developing Industrial Heritage Tourism: A Case Study of the Proposed Jeep Museum in Toledo, Ohio, *Tourism Management*, 27(6): 1321–1330.
- Xie, P. F. (2015). A life Cycle Model of Industrial Heritage Development, *Annals of Tourism Research*, 55, 141–154.
- Zonguldak Jeopark, (2025). Zonguldak Kömür Jeoparkı, <https://zonguldakgeopark.com/mezan/uzulmez-jeo-kulturvadisi>, Erişim Tarihi: 19 Ağustos 2025.

Nalan ALBUZ

Doç. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Karadeniz Ereğli Turizm Fakültesi, 67300, Ereğli, Zonguldak

E-posta: nalanalbuz@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2111-0842

Nalan ALBUZ

Gazi Üniversitesi, Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi, Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği Öğretmenliği'nde lisans eğitimini bitirdi (2006). Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisansını (2009), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı, Üretim Yönetimi ve Pazarlama Bilim Dalı'nda doktora eğitimini (2016) tamamladı. Öğretim görevlisi olarak Gaziantep Üniversitesi, Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu Seyahat İşletmeciliği programında görev yaptı (2009-2017). Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Kdz. Ereğli Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü'nde (2017-2019) ve Turizm Rehberliği Bölümü'nde Dr. Öğr. Üyesi olarak çalıştı (2019-2023). Halen aynı üniversitede Turizm Rehberliği Bölümü'nde Doçent Dr. olarak görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları turizm rehberliği ve turizm pazarlamasıdır.